

anden skriver, at »en sådan dyne, tør jeg indestå for, vil kunne erstatte en dyne med tåleligt fyld af gåsefjer« og foreslår, at man bruger dunene til vat o.a. forbindstof samt textilmateriale (17). På SFyn tjente fnuggene endnu under 2. verdenskrig som pude- og dynefyld (6); småpiger stopper dem i deres dukkepuder. I Skanderborg blev 1942 oparbejdet dunhammer til 20.000 kg »kapok«, næsten halvdelen af landets førkrigsimport; erstatningen solgtes mest til madrasstopning og redningsveste (18). – Fnuggene måtte ikke plukkes før efter den første frost, så havde ellepigerne taget, hvad de behøvede til sengedun (VSjælland; 19).

En *donnevoles*-pude var god for hovedpine (Jylland; 10). Man havde altid en portion frøfnug liggende, fik nogen tandpine, blev de i en linnedspose lagt mod kinden (Isted; 20), og indsyet i vadmelspose tjente de som omslag på smertende øre og gigt (21), under en linnedklud på frostskeer (SFyn; 6).

Stængler med aks er meget benyttet som vasepynt om vinteren; parafinerede, sølv- eller guldbronzerede sælges de i kranse og juledekorationer, men i nogle egne gør plantens obskøne navne (s. 170) den uanvendelig dertil (22).

Dreng kæmper indbyrdes med de langskafede aks, »nasser«, så fnuggene står dem om ørene som »krudtrøg« eller »snevej« (23); en tør udhulet stængel er deres piberør, et aks med kort stilk »ryges« som cigar med mundstykke, idet de visne hanblomster illuderer asken. Aksene er børns »heste« og »køer« (6).

LITTERATUR: (1) 812 1843,707; 398 1806,807; 944 47; 777 278; (2) 739 1,452f; 510 1,491; (3) 161 1906/1: 620; (4) 296 1918,207f; (5) 739 1,1796,452f; (6) 107 1948; (7) 916 1848,540; (8) 398 1821,914; (9) 739 1, 1796,452f; 228e 2,485 og tb. 295; 228b 75f; 297c 84; 328g 86; 877 1,1933,146; 885 21,1945,216; 413a 129; (10) 488g 3,22,54; (11) 488 4,6; (12) 783b; (13) 951 1796,33; 398 1806,807; (14) 661 7,1829–30,334,344–46; 739 1,452; (15) 488g 3,54; 941h 172 (Hornsh.); (16) 510 1,491; (17) 168 3,1868,284–88; (18) 725 25/1 1943; (19) 161 1906/23: 294; (20) 885 21,1945,216; (21) 168 3,1868,284 jf. 661 7,1829–30,345; (22) 328e 123; (23) 462 117f.

PROSA OG POESI

Smalbladet dunhammer strækker sine spændstige, let skruesnoede blade i vejret som fine damascenerklinger *Knud Hee Andersen* (1). Hærskarer af dunhamre gynger og spejler deres mørke muldvarpekroppe i det dybe glar *Achton Friis* (2).

Som høje gardister · med skindhuer på · ser jeg dunhammersiv · her ved søbredden stå *Harald H. Lund* (3). Dunhamrenes brændte · fakler på druknede · hænders afsindigt · svajende stave *Orla Bundgaard Povlsen* (4). Se nøkkerose bd. 2.

LITTERATUR: (1) 23 118; (2) 269 2,249; (3) 511 12/8 1948; (4) 731c 13.

Andemad, *Lemna*

Meget små vandplanter, kun bestående af lysegrønt løv, som flyder i overfladen og ofte helt dækker stillestående kær og næringsrige smådamme.

De viser sig og forsvinder med svalernes ankomst og bortrejse (1).

Andemad 1533ff findes på steder, hvor ænder snadrer efter smådyr under planterne og lejlighedsvis æder løvet, i nyere tid også anvendt som foder, se nedenfor; *grøde* MJylland 1796, Mors 1811ff, alm.; *fløde* 1867; o. 1870ff: frømad VJylland, *paddemad* Tåsinge, *tudsemad* (tase-mad) Lolland, *puggemad* SSjælland, Bornholm, *frøspy* NJylland og *tudsespy* Sejro – spy = slimet, klumpet masse afsondret af dyr; *paddeskum* øerne s. f. Fyn, *grønt slap* (= slim, savl) Birkholm v. Tåsinge, *smattemad* ØLolland, *snadder* ØSjælland, *grøn-is* Sønderjylland, *djævelens fløde* NVFyn (2).

LITTERATUR: (1) 653 2.1,1803,257; (2) 689 1,835f.

ANVENDELSE

Enkelte steder, bl.a. ved Fredericia, samlede landmænd i sidste halvdel af 1700-t med sold eller rive et forråd af andemad til ænder og gæs (1). 1803 anbefales at samle og tørre andemad til vinterfoder for ænder og gæs, blandet med klid til høns og kalkuner (2); det giver ællinger en sund og rigelig næring (3).

Man har forsøgt at spinde et garn af de tynde rødder, »som ikke giver det af hørren noget efter« (4).

Lægges andemad i urtepotte med vandplanter, bliver vandet ikke fordærvet (5).

Saften blev brugt til plaster på mandens hævede kønsdele (1533; 6), planterne som kølende omslag på hede lemmer, men de »skal bruges forstandigt«; linnedklud fugtet i vand fra andemad-dam anbringes lunken over »hed lever«; destilleret vandudtræk af andemad drikkes for indvortes sygdomme i pesttider (1534ff; 7). – Kvinde med hovedpine efter lang tids ophold i

Andemad. Træsnit fra Simon Paulli; *Flora Danica*, 1648.

solskin kan lægge andemad i klud om hovedet; til omslag, der fjerner ansigtsrødme, »men de, som har arvet det af deres forfædre, kan hermed slet intet udrette« (1648; 8). Planten virker urindrivende (9) og er blevet anvendt som udvortes fordelende og opløsende omslag for udslæt, podagra m.m., et udtræk drukket mod gulsot (4).

Når søen omkring Søbo slot på Fyn bliver helt grøn, er det lindormen, der har taget bad og efterladt en masse grønne skæl (10).

LITTERATUR: (1) 696 259; 977 1767,171; 739 1, 392; 509 1,1798,210f; (2) 182 1,1803,285f; 653 2.1, 1803,256f; 398 1806,806 jf. Tolvmandsbl. 1964,578f; (3) 675 7,1806,320; (4) 739 1,1796,392; (5) 398 1821,

912 og 1837,265; (6) 703 62a; (7) 841; (8) 687 268; (9) 696 1761,259; (10) 879 46; 28 168; 416 nr. 14, 1954,24.

PROSA

Kulsort, glasblankt vand, spættet med øer af den fede, lysegrønne andemad *Sophus Bauditz* (1). Den oliefede, lysegrønne andemad, som kun et par steder har huller, hvor man ser det sorte vand *Sophus Bauditz* (2). Små runde, sivkransede vandhuller, der ligger stille og brune med lidt grøn patina af andemad *Knud Poulsen* (3). – I »En Vise om Andemad« 1884 ironiserer C. Hostrup over datidens åndelige stilstand.

LITTERATUR: (1) 51 111; (2) 51e 184; (3) 730d 184.

Dansk Ingefær, *Arum maculatum*

En knoldformet jordstængel opsender om foråret store, glinsende, pilformede blade; de små han- og hunblomster er samlet på et aks (kolbe) der foroven danner en violetbrun kølle, det hele omgivet af et hvidgrønt, omtrent på midten sammenknebet hylsterblad, »som ligner øret på en hare« (1648; 1). Hen på sommeren ses de højrrøde bær. Ret alm. i fugtige skove i landets sydlige egne, sjældn i N og VJylland.

Dansk Ingefær 1648ff på grund af den skarptsmagende »rod«, der har været anvendt (som krydderiet ingefær) i mavestyrkende midler; også *tysk ingefær* 1648–1825; *arone*, *aron* o. 1450–1798, *Arons kæp* eller *stav* 1648ff Als, Æbelø, MSjælland – blomsterkolbens forlængelse er (også folkeetnologisk) sat i forbindelse med Arons tryllestav i 4. Moseb. 17,8; *arum* 1678–1821 efter slægtsnavnet, som stammer fra et arabisk ord; *munkefans* 1577–1841, fanse = berøre (kvinde) letfærdigt; *munkesvans* 1648–1900, *præstekok* 1678 og *præstepit* o. 1700, alle efterled = penis (køllen foroven i kolben); *skurvrumpe* o. 1700, *heksébær* 1806–1907; o. 1870ff: *fandens bær* Tåsinge, *hjørtebær* og *skovpære* Falster, *snogebær* Avernakø, *snogerosse* SFyn, *snogebloomme* (= -blomst) Sønderjylland, *præst-pintel*, *præst i potte* og *Jonas i hvalfisk* (akset bag hylsterbladet) alle Sønderjylland; *vild kalla* Fyn, Lyø, NSjælland, Bornholm, *skovkalla* NFyn, NFalster, VLolland (2).

LITTERATUR: (1) 697 171; (2) 689 1,140f; 698 171; 810 156.